

๑ มหาวิทยาลัยต่อ ๑ จังหวัด

กรณีมหาวิทยาลัยมหิดลกับจังหวัดกาญจนบุรี

ประเวศ วะสี

๑.

โมเดลใหม่ของการพัฒนา

โมเดลเก่าของการพัฒนานำโลกและประเทศไทยเข้าไปสู่วิกฤตการณ์มากขึ้นเรื่อยๆ ในระดับโลก เห็นได้จากวิกฤตเศรษฐกิจของสหรัฐอเมริกาและยุโรปอย่างซ้ำซากและมากขึ้นเรื่อยๆ นอกจากนั้นในหมู่ประเทศที่พัฒนาแล้วสหรัฐอเมริกาและอังกฤษมีความเหลื่อมล้ำทางรายได้มากที่สุดๆ อันนำไปสู่ปัญหาสุขภาพและสังคมนานาชนิด รวมทั้งความเสี่ยงต่อการเกิดจลาจล การพัฒนาในโมเดลเก่ายังนำไปสู่การทำลายสภาพแวดล้อม จนถึงขั้นทำให้เกิดสภาวะโลกร้อน อันนำไปสู่การเกิดภัยพิบัติต่างๆ อันเป็นมหันตภัยต่อสรรพชีวิตทั้งโลก โดยสรุปทำให้เกิดการพัฒนาแบบไม่ยั่งยืน

การพัฒนาแบบไม่ยั่งยืนเกิดขึ้นเพราะการพัฒนาแบบแยกส่วน อะไรที่ทำแบบแยกส่วนจะนำไปสู่วิกฤตการณ์และความไม่ยั่งยืนเสมอ การพัฒนาโดยการเอาหน่วยงานหรือเรื่องใดเรื่องหนึ่งเป็นตัวตั้งเป็นการพัฒนาแบบแยกส่วน ประเทศไทยพัฒนาโดยเอากรมเป็นตัวตั้ง ทำให้ไม่เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ เพราะแต่ละกรมแยกส่วนเป็นเรื่องๆ และเอาเศรษฐกิจหรือเงินเป็นตัวตั้ง ดังที่ใช้จีดีพีเป็นเครื่องวัดการพัฒนา ซึ่งขาดมิติทางสังคมและสิ่งแวดล้อม จึงเกิดการขาดความเป็นธรรมและมีความเหลื่อมล้ำที่มากเกินไปนำไปสู่ปัญหาทางสังคม สุขภาพ สิ่งแวดล้อม และการเมือง เกิดการติดขัดของประเทศ ไม่มีทางไปด้วยโมเดลการพัฒนาแบบเก่าโดยไม่วิกฤต

การพัฒนาอย่างบูรณาการจะทำได้โดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง พื้นที่เป็นฐานของประเทศมีทุนเพื่อการพัฒนามากมายหลายประเภท ทั้งทุนทางสังคม ทุนทางประวัติศาสตร์ ทุนทางสิ่งแวดล้อม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางศาสนธรรม ทุนภาครัฐ ทุนภาคธุรกิจเอกชน ถ้าคนในพื้นที่สามารถจัดการพัฒนาอย่างบูรณาการ ให้ทุนทุกชนิดทั้งจากภายในและภายนอกพื้นที่มาทำให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการพร้อมกันไป ทั้ง ๘ ด้าน คือ เศรษฐกิจ-จิตใจ-สังคม-วัฒนธรรม-สิ่งแวดล้อม-สุขภาพ-การศึกษา-ประชาธิปไตย ก็จะทำให้เกิดการพัฒนาอย่างยั่งยืน และเมื่อพื้นที่ซึ่งเป็นฐานของประเทศมีความแข็งแกร่งก็จะรองรับประเทศทั้งประเทศให้มั่นคง สมดุล ไม่ไหวเอียงวูบวาบไม่ตามวิกฤตโลกเพราะฐานของเราไม่มั่นคง

โมเดลใหม่ของการพัฒนาคือการที่พื้นที่สามารถจัดการตนเองเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยขอลงไปเป็นชุมชนจัดการตนเอง ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตนเอง การจัดการตนเองจะก่อให้เกิดสัมพันธภาพใหม่ ดังจะได้กล่าวต่อไป ที่ทำให้สิ่งที่เป็นไปได้เป็นไปได้

การที่มหาวิทยาลัยจะทำงานกับพื้นที่ที่มีความสำคัญยิ่งนัก เพราะมหาวิทยาลัยเป็นชุมกำลังทางปัญญา การไปทำงานกับพื้นที่จะทำให้มหาวิทยาลัยได้เรียนรู้ใหม่ และใช้ศักยภาพของคนในการสนับสนุนการจัดการตนเองของพื้นที่ให้เข้มแข็งได้เร็วขึ้นและมากขึ้น ซึ่งก็เท่ากับดอกเสี้ยวประเทศไทยให้ฐานของประเทศแข็งแรง

ข้อสำคัญมหาวิทยาลัยต้องเข้าใจว่าเป็นของใหม่ ไม่ใช่ไปทำแบบเก่าๆ คือ ตั้งหน้า “สอน” ลูกเดียว ประเทศไทยจะต้องปรับจากการ “สั่งสอน” ไปเป็น “การเรียนรู้” และการเรียนรู้ที่สำคัญที่สุดคือ “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ” (Interactive learning through action)

๒.

ชุมชนจัดการตนเอง ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตนเอง คือหัวใจของการแก้ปัญหาของประเทศ

ประเทศไทยบริหารด้วยการรวมศูนย์ อำนาจการปกครองมาตั้งแต่ ร.๕ ตลอดเวลา ๘๐ ปีที่มีการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยกันมา เปลี่ยนแต่ผู้ถืออำนาจสูงสุดทางการเมืองข้างบนจากพระมหากษัตริย์เป็นคณะราษฎร เป็นกองทัพ เป็นนักธุรกิจการเมือง ส่วนการปกครองรวมศูนย์อำนาจแทบไม่เปลี่ยนแปลงอะไรเลย การปกครองโดยรวมศูนย์อำนาจทำให้เกิดความเสียหายร้ายแรงอย่างน้อย ๖ ประการ คือ

- (๑) ชุมชนท้องถิ่นอ่อนแอ แทนที่จะแก้ปัญหาของตนเองไปได้ ๘๐-๙๐ เปอร์เซ็นต์
- (๒) เกิดความขัดแย้งระหว่างอำนาจรวมศูนย์กับความหลากหลายของวัฒนธรรมท้องถิ่น ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนใต้เป็นตัวอย่าง
- (๓) ระบบราชการอ่อนแอ เพราะใช้อำนาจมากกว่าปัญญา
- (๔) เกิดคอร์รัปชันมาก เพราะอำนาจเข้มข้นที่ไหน คอร์รัปชันเข้มข้นที่นั่น
- (๕) การต่อสู้เพื่อชิงอำนาจทางการเมืองรุนแรงมาก เพราะเดิมพันสูง ใครชนะกินรวบหมดทั้งประเทศ
- (๖) ทำรัฐประหารได้ง่าย ถ้าอำนาจกระจุก แต่ถ้าอำนาจกระจายก็ไม่รู้จะยึดได้อย่างไร

ผลเสียทั้ง ๖ ประการ เหนี่ยวรั้งประเทศไทยและทำให้เกิดความรุนแรง จึงจำเป็นต้องกระจายอำนาจไปให้ชุมชนท้องถิ่นโดยทั่วถึง ถ้าไม่ทำอะไรสภาวะรัฐล้มเหลวจะทำให้เกิดรัฐประหาร แต่รัฐประหารก็ไม่ได้ผลต่อไปจะเกิดการลุกฮือของประชาชน แต่ประชาชนลุกฮือแล้วก็ยังจัดการไม่ได้

การจัดการตนเองของชุมชน ท้องถิ่น จังหวัด หมายถึง “สมรรถนะ” ในการจัดการพัฒนาเศรษฐกิจ-จิตใจ-สังคม-วัฒนธรรม-สิ่งแวดล้อม-สุขภาพ-การศึกษา-ประชาธิปไตย การจัดการเป็นอิทธิปัญญาที่ทำให้เกิดความสำเร็จ การลุกฮือโดยจัดการไม่เป็นกับความสามารถในการจัดการเต็มพื้นที่แต่ละประเทศนั้นแตกต่างกัน การจัดการตนเองนั้นนอกจากการจัดการพัฒนาอย่างบูรณาการแล้ว ยังมีจัดการพัฒนานโยบายอีกด้วย

๓.

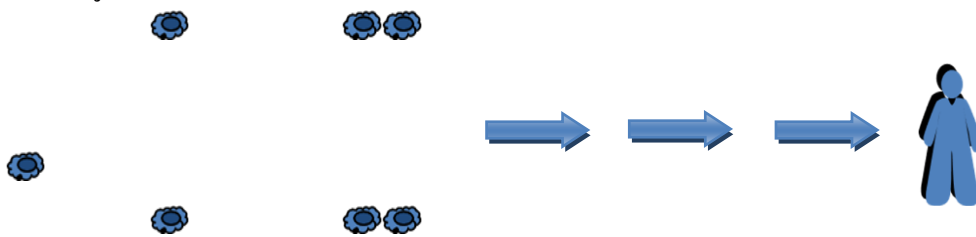
ความถูกต้องต้องก่อตัวขึ้นมาจากหน่วยย่อยข้างล่าง

ระบบร่างกายของเราทุกคนเป็นระบบที่ซับซ้อนสุดประมาณ แต่เราทุกคนเติบโตขึ้นมาจากเซลล์เซลล์เดียว ซึ่งเกิดจากไข่ของแม่ผสมกับสเปิร์มของพ่อ เซลล์เซลล์เดียวนี้ต้องมีความถูกต้องทุกอย่าง จึงจะให้กำเนิดแก่คนที่มีความสมบูรณ์ ถ้ามีอะไรผิดปกติไปแม้นิดเดียวอาจทำให้ชีวิตใหม่นี้ตายหรือมีความพิการ

เช่น ในเซลล์เซลล์เดียวที่ว่านี้มีดีเอ็นเอซึ่งเป็นรหัสชีวิตที่มีความยาวถึงสามพันล้านตัวอักษร บางครั้งมีความผิดปกติไปที่อักษรตัวเดียว ระบบทั้งหมดก็รวนไปได้

เซลล์เซลล์เดียวที่มีความถูกต้องทุกอย่างจะแบ่งตัวเป็น ๒ เป็น ๔ เป็น ๘ เป็น ๑๖ ....เรื่อยๆ ไปและเจริญแตกตัวไปเป็นสมองเป็น หัวใจ ตับ ปอด ไต ลำไส้.... แต่ละอวัยวะมีความซับซ้อนสุดประมาณ แต่ทั้งหมดต้องมีความถูกต้อง เราจึงมีสุขภาพดี และอายุยืน

ความถูกต้องของระบบร่างกายทั้งหมดมาจากความถูกต้องของหน่วยย่อยคือ เซลล์ เซลล์เป็นหน่วยย่อยพื้นฐานของทุกอวัยวะ เซลล์มีความถูกต้องทำให้อวัยวะมีความถูกต้อง อวัยวะที่มีความถูกต้องทำให้ชีวิตมีความถูกต้อง

รูปที่ ๑ ชีวิตเริ่มมาจากเซลล์เซลล์เดียว เซลล์หรือหน่วยย่อยพื้นฐานต้องมีความถูกต้อง จึงให้กำเนิดแก่ชีวิตที่มีความเป็นปรกติ

หน่วยย่อยพื้นฐานของสังคมคือชุมชน

สรรพชีวิตเกิดขึ้นมาจากธรรมชาติ และเป็นไปตามธรรมชาติหรือตามหลักของธรรมชาติ สัตว์ก็จะเรียนรู้โดยธรรมชาติว่าถ้าอยู่เป็นฝูง จะช่วยให้รอดชีวิตมากกว่าอยู่เดี่ยวๆ ฝูงสัตว์ก็คือชุมชน มนุษย์ตั้งแต่เด็กดำบรรพ์ดำรงชีพด้วยการล่าสัตว์และเก็บของป่ากินก็อยู่กันเป็นกลุ่มๆ หรือชุมชน เพราะพบว่าอยู่เป็นกลุ่มดีกว่าอยู่เดี่ยวๆ เช่น ปลอดภัยกว่า ช่วยกันจับสัตว์ได้ดีกว่า ครั้นเมื่อประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปีที่แล้ว เมื่อค้นพบเทคโนโลยีการเกษตรก็ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นชุมชนเกษตรกรรม ชุมชนเกษตรกรรมมีความยั่งยืนมาประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปี เพราะเป็น ระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคนและระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม

ตรงนี้เป็นเรื่องที่จะต้องตราไว้ให้ดี ว่าเมื่อมนุษย์คิดตามธรรมชาติ เช่น ในครอบครัวและชุมชนถือ **การอยู่ร่วมกัน** (Living Together) เป็นสำคัญ ไม่ได้คิดเชิงกฎหมายสูงสุด เสรีภาพสูงสุด หรือกำไรสูงสุด เป็นสำคัญ

การอยู่ร่วมกันในชุมชนทำให้ต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ประนีประนอมจัดระบบการใช้ทรัพยากร อย่างเป็นธรรมและยั่งยืน เคารพและอนุรักษ์ธรรมชาติ ดังที่เรียกแผ่นดินว่าพระแม่ธรณี แม่น้ำว่าพระแม่คงคา และมีรุกขเทวดาถึงสถิตย์อยู่ในต้นไม้ เหล่านี้เป็นคติเชิงคุณค่า เมื่อเห็นคุณค่าก็ไม่ทำลาย เมื่อไม่ทำลาย ก็สมดุลและยั่งยืน ลองคิดดูให้ดี ๆ ระบบการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับ สิ่งแวดล้อมคือศีลธรรม จึงกล่าวว่า **ชุมชนคือที่อยู่ของศีลธรรม** ในขณะที่สังคมข้างบนเกือบจะไม่มีที่อยู่ของศีลธรรมเลย แม้มีการสอนวิชาศีลธรรมก็ไม่มีศีลธรรม เพราะศีลธรรมไม่ใช่วิชา แต่คือระบบการอยู่ร่วมกัน

เมื่อชุมชนคือศีลธรรมหรือความถูกต้อง หรือการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลจึงยั่งยืนมาช้านานประมาณ ๑๐,๐๐๐ ปี

สังคมเมืองซึ่งเป็นสังคมขนาดใหญ่ เพิ่งเป็นเรื่องไม่กี่ร้อยปีมานี้เอง เกิดจากการค้าและอุตสาหกรรม ที่เติบโตขึ้น สังคมใหญ่ข้างบนเป็นสังคมแบบตัวใครตัวมัน ขาดความเป็นชุมชน ไม่ได้คิดเชิงการอยู่ร่วมกันอีกต่อไป แต่คิดเชิงแสวงหากำไรสูงสุด คิดเชิงอำนาจ คิดเชิงการค้าเสรี กลายเป็นระบบทุนนิยมขนาดใหญ่ที่เชื่อมโยง และซับซ้อนเต็มไปดด้วยมายาคติต่างๆ

ในขณะที่ระบบเศรษฐกิจชุมชน เป็นเศรษฐกิจจริง และบูรณาการกับการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุลระหว่างคนกับคนและระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม

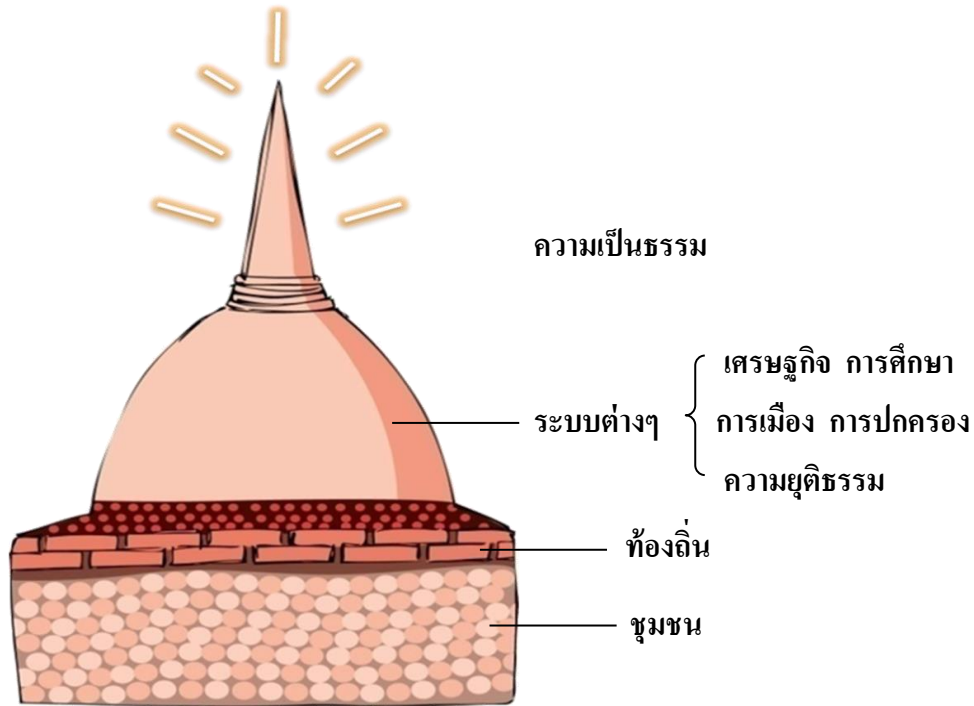
ระบบเศรษฐกิจมหภาคทุนขนาดใหญ่มีอำนาจมาก ทุนใหญ่กินทุนเล็กมีความซับซ้อน เกิดวิกฤตในระบบได้ง่าย ไม่มั่นคง นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางรายได้ และการทำลายสิ่งแวดล้อมสูง ดังที่ทำให้เกิดสภาวะโลกร้อนและภัยพิบัติต่างๆ แม้ประเทศต้นแบบเสรีภาพและประชาธิปไตยอย่างอังกฤษและสหรัฐอเมริกา ก็ไม่สามารถต้านพลังของทุนขนาดใหญ่ที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำเศรษฐกิจขนาดหนัก และเกิดวิกฤตการณ์อื่นๆ ต่อไป อย่างไม่มีทางแก้ไข และคงแก้ไขไม่ได้ในระบบเศรษฐกิจมายาคติแบบเดิมเพราะระบบเศรษฐกิจข้างบนซับซ้อนและมีมายาคติมากเกินไปที่จะทำให้ถูกต้องได้

ความถูกต้องต้องก่อตัว (Self-organized) ขึ้นมาจากหน่วยย่อยข้างล่าง

ประจักษ์ร่างกายของเราที่ซับซ้อนเกิดมาจากความถูกต้องของเซลล์เซลล์เดียว

เซลล์ทางสังคมคือชุมชน ชุมชนมีขนาดเล็ก และผู้คนอยู่ใกล้ชิดกันคำนึงถึงการอยู่ร่วมกัน ชุมชนจึงรวมตัวกันจัดการตนเองให้มีความถูกต้องได้ง่าย

ชุมชนที่มีความถูกต้องหลายๆ ชุมชน รวมกันเป็นท้องถิ่นจัดการตนเองให้มีความถูกต้อง
 ท้องถิ่นหลายๆ ท้องถิ่นรวมกันเป็นท้องถิ่นขนาดใหญ่เช่น จังหวัด และกลุ่มจังหวัด ตามรูปที่ ๒
 หรือพระเจดีย์แห่งการพัฒนา

รูปที่ ๒ พระเจดีย์แห่งการพัฒนา

ชุมชนท้องถิ่นที่เข้มแข็งจัดการตนเองได้เป็นฐานของพระเจดีย์ องค์พระเจดีย์คือระบบต่างๆ ที่ต้อง
 เชื่อมระหว่างฐานกับยอด ระบบและฐานต้องเกื้อกูลซึ่งกันและกัน ยอดคือความเป็นธรรม ชุมชนท้องถิ่นที่
 เข้มแข็งจัดการตนเองได้มีความถูกต้อง จะเป็นฐานที่มีความถูกต้องของประเทศ

องค์พระเจดีย์คือ ระบบต่างๆ เช่น ระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา ระบบสุขภาพ ระบบการเมือง
 การปกครอง ระบบความยุติธรรม ไม่ใช่เป็นไปแบบแยกส่วน แต่เชื่อมโยงประสานระหว่างฐานกับยอด
 ของพระเจดีย์ ต้องเกื้อกูลให้ฐานแข็งแรง ไม่ใช่ทิ้งฐานหรือทุบฐาน ฐานที่แข็งแรงก็จะเกื้อกูลให้ระบบ
 นั้นๆ มีความถูกต้องและมั่นคง ทั้งหมดต้องมุ่งสู่ความเป็นธรรมคือยอดพระเจดีย์ที่เปล่งรัศมีของความ
 ถูกต้อง ระบบที่ไม่เชื่อมโยงกับฐานจะสร้างความเป็นธรรมไม่ได้

ไม่มีพระเจดีย์องค์ใด สร้างสำเร็จจากยอด พระเจดีย์ต้องสร้างจากฐาน

ระบบเศรษฐกิจมหภาคที่เชื่อมโยงกับระบบเศรษฐกิจชุมชนอย่างเกื้อกูลกัน จะมีความมั่นคง ไม่วูบ
 วาบวิกฤตบ่อยๆแบบปัจจุบันทั้งโลกเพราะไม่เชื่อมกับฐาน

ถ้าเราเข้าใจเรื่องความถูกต้อง ต้องก่อตัวขึ้นมาจากหน่วยย่อยข้างล่าง คือ ชุมชนจัดการตนเอง
 ท้องถิ่นจัดการตนเอง และรูปพระเจดีย์แห่งการพัฒนา บ้านเมืองของเราก็ไม่ยากเลยที่จะมีการพัฒนาอย่าง
 สมดุลและยั่งยืน ภายใน ๕-๑๐ ปี ก็เห็นหน้าเห็นหลัง ดังจะมีรายละเอียดในบทต่อไป

๔.

กระบวนการชุมชน ชุมชนจัดการตนเอง ประชาธิปไตยชุมชน

กระบวนการชุมชน หรือ ชุมชนจัดการตนเอง หรือกระบวนการประชาธิปไตยชุมชนมีความสำคัญยิ่ง ถ้าเข้าใจ ปฏิบัติ และสนับสนุนการปฏิบัติ ฐานของประเทศจะเข้มแข็งทุกด้าน กระบวนการนี้ ประกอบด้วย

(๑) **สภาผู้นำชุมชน** สภาผู้นำชุมชนเป็นการก่อตัวขึ้นมาเอง (self-organized) ของผู้นำในชุมชน โดยไม่มีใครแต่งตั้ง ผู้นำชุมชนในระดับหมู่บ้านมีทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ผู้นำที่เป็นทางการมี ๓ คน เท่านั้น คือ ผู้ใหญ่บ้าน ๑ กับสมาชิกสภาบริหารส่วนตำบล ๒ คน ส่วนผู้นำไม่เป็นทางการมีจำนวนมาก เช่น ผู้นำกลุ่มอาชีพต่างๆ ผู้นำกลุ่มสตรี ผู้นำกลุ่มเยาวชน ผู้นำกลุ่มผู้สูงอายุ ครู ศิลปิน พระ ปราชญ์ ชาวบ้าน อาจมีรวมกัน ๔๐ – ๕๐ คน

ผู้นำตามธรรมชาติเหล่านี้โผล่ปรากฏขึ้นมาเองจากการทำงานร่วมกัน โดยจะมีคุณสมบัติ ๕ ประการดังนี้

- (๑) เป็นคนเห็นแก่ส่วนรวม ถ้าเป็นคนเห็นแก่ตัวชาวบ้านก็ไม่ยอมรับ
- (๒) เป็นคนสุจริต
- (๓) เป็นคนฉลาด
- (๔) เป็นคนติดต่อสื่อสารเก่ง ทำให้เกิดความร่วมมือ
- (๕) เป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป

ผู้นำตามธรรมชาติเหล่านี้ โดยรวมจะมีคุณสมบัติสูงกว่าผู้นำโดยการแต่งตั้ง หรือเลือกตั้ง ซึ่งไม่แน่ว่าจะมีคุณสมบัติครบทั้ง ๕ ข้อดังกล่าว

ฉะนั้น ผู้นำตามธรรมชาติเหล่านี้ ต้องถือว่าเป็นคนดี คนเก่ง และมีจำนวนมาก ในโครงสร้างอำนาจที่เป็นทางการ ผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นคนดี คนเก่ง และมีจำนวนมากเหล่านี้จะไม่สามารถเข้าไปมีบทบาท เพราะโครงสร้างอำนาจเป็น **โครงสร้างที่ปิด** และแคบ แต่สภาผู้นำชุมชนซึ่งประกอบด้วยผู้นำที่เป็นทางการ ๓ คน กับผู้นำที่ไม่เป็นทางการหรือผู้นำตามธรรมชาติประมาณ ๔๐ - ๕๐ คน เป็น**โครงสร้างที่เปิด**พื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวาง ที่ทำให้คนเก่งคนดีจำนวนมาก เข้ามามีบทบาทในการพัฒนา

เรามีหมู่บ้านทั้งหมดประมาณ ๘๐,๐๐๐ หมู่บ้าน ถ้าแต่ละหมู่บ้านมีผู้นำตามธรรมชาติเข้ามาก่อตัว เป็นสภาผู้นำชุมชนก็เท่ากับเรามีผู้นำชุมชนอันหลากหลายประมาณ $๘๐,๐๐๐ \times ๕๐ = ๔,๐๐๐,๐๐๐$ คน เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาประเทศ

สภาผู้นำชุมชน คือ องค์กรการจัดการของชุมชน ชุมชนต้องมีเครื่องมือในการจัดการ ซึ่งกลางๆ คือองค์กรชุมชน ส่วนจะเรียกชื่ออะไรอื่นก็สุดแล้วแต่แต่ละชุมชน สภาผู้นำชุมชนเป็นชื่อหนึ่งขององค์กรชุมชน สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน (พอช.) เป็นเครื่องมืออย่างหนึ่งในการส่งเสริมให้เกิดองค์กรชุมชน

(๒) ดำรวจข้อมูลชุมชน สภาผู้นำชุมชนจัดให้มีการสำรวจข้อมูลชุมชนทุกๆด้าน ทั้งเรื่องที่ดิน แหล่งน้ำ ป่า ไม้ ข้อมูลทางเศรษฐกิจ สังคม รวมทั้งประวัติศาสตร์ชุมชน การสำรวจข้อมูลชุมชนจะขาดเสียมิได้เพราะทำให้เข้าใจตนเอง และเป็นฐานให้คิดให้พัฒนาต่อไป หลายชุมชนสำรวจที่ดินและการใช้ที่ดิน ของตนเองมีการใช้เครื่องมือสมัยใหม่ เช่น จีไอเอสในการสำรวจด้วย ทำให้จัดการการใช้ที่ดินได้ดีขึ้น ซึ่งเขาเรียกว่า การปฏิรูปที่ดินโดยชุมชน

(๓) ทำแผนชุมชน นำข้อมูลชุมชนมาทำแผนชุมชน แผนชุมชนนี้จะเป็นแผนพัฒนาอย่างบูรณาการทุกด้าน พร้อมกันไป ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม โดยอาจเน้นบางเรื่องที่เป็นปัญหาเฉพาะหน้าก็ได้ เช่น การแก้ปัญหาอุทกภัย แก้ปัญหายาเสพติด ฯลฯ เป้าหมายทางเศรษฐกิจนั้นทุกชุมชนควรตั้งเป้าหมายสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ เพราะการมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นปัจจัยของความร่มเย็นเป็นสุขที่สำคัญที่สุด เป้าหมายทางสังคม ทุกชุมชนควรตั้งเป้าหมายว่าจะเป็นสังคมที่คนไทยไม่ทอดทิ้งกัน โดยสำรวจคนที่อาจถูกทอดทิ้ง เช่น ผู้สูงอายุ เด็กกำพร้า คนพิการ และจัดให้มีอาสาสมัครดูแลหมดทุกคน เป้าหมายทางสิ่งแวดล้อมก็ควรตั้งเป้าที่จะจัดการขยะได้ ๑๐๐ เปอร์เซ็นต์ ฟื้นฟูป่าไม้ต้นน้ำลำธาร เป็นต้น

(๔) เสนอแผนชุมชนต่อสภาประชาชน สภาประชาชน หรือสภาชุมชน คือ ที่ประชุมของคนทั้งชุมชน เนื่องจากชุมชนหมู่บ้านมีประชากรไม่มาก ประมาณ ๕๐๐ – ๑,๐๐๐ คน ประชาธิปไตยทางตรง (direct democracy) ที่ทุกคนมีส่วนร่วม โดยตรงจึงเป็นไปได้ ต่างจากประชาธิปไตยระดับท้องถิ่น และประชาธิปไตยระดับชาติที่ต้องอาศัยการเลือกตั้ง เป็นประชาธิปไตยทางอ้อม (indirect democracy) หรือประชาธิปไตยตัวแทน (represented democracy) ถึงขณะนี้เราควรจะเข้าใจว่ามีประชาธิปไตย ๓ ระดับ คือ

- ประชาธิปไตยชุมชน อาศัยการมีส่วนร่วมโดยตรง
- ประชาธิปไตยท้องถิ่น อาศัยการเลือกตั้ง
- ประชาธิปไตยระดับชาติ อาศัยการเลือกตั้ง

สภาผู้นำชุมชนเสนอแผนชุมชนให้สภาประชาชนพิจารณา ที่ประชุมจะเพิ่มเติม ตัดออก ดัดแปลง หรืออย่างไรก็สุดแต่พิจารณา ในที่สุดสภาประชาชนรับรองแผนชุมชน แผนชุมชนก็กลายเป็นแผนที่คนทั้งชุมชนร่วมกันทำมา

(๕) **คนทั้งชุมชนร่วมขับเคลื่อนแผนชุมชน** เมื่อคนทั้งชุมชนร่วมทำแผนชุมชนจึงเข้าใจและร่วมขับเคลื่อนได้ ต่างจากแผนที่ทางราชการทำลงไปแต่ชาวบ้านไม่เข้าใจ แบบ “ทางการเขาสั่งมาให้ชาวบ้าน...” ไม่สามารถคิดอ่านด้วยตนเอง จึงไม่เกิดการพัฒนาอย่างแท้จริง เมื่อคนทั้งชุมชนช่วยกันขับเคลื่อนแผนชุมชน การพัฒนาอย่างบูรณาการก็เกิดขึ้นเป็นลำดับๆ

(๖) **เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ** โดยที่แผนชุมชนเป็นแผนพัฒนาอย่างบูรณาการ เมื่อขับเคลื่อนตามแผนก็จะเกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ ๘ เรื่อง อย่างเชื่อมโยงกัน คือ

“เศรษฐกิจ – จิตใจ – สังคม – วัฒนธรรม – สิ่งแวดล้อม – สุขภาพ – การศึกษา – ประชาธิปไตย”

ควรพยายามทำความเข้าใจความสำคัญของ “การพัฒนาอย่างบูรณาการ” ตรงนี้ให้ดี

องค์ประกอบทั้ง ๘ เชื่อมโยงอยู่ในกันและกัน ไม่ได้แยกเป็นส่วนๆ แบบการพัฒนาที่เอาหน่วยงานเป็นตัวตั้ง กระบวนการทั้งหมดเป็นประชาธิปไตยอยู่ในตัว แต่เป็น “ประชาธิปไตยที่กินได้” คือที่ทำให้เศรษฐกิจ – จิตใจ – สังคม – วัฒนธรรม – สิ่งแวดล้อม – สุขภาพ – การศึกษา – ประชาธิปไตย ทั้งหมดดีขึ้นด้วย ไม่เหมือนประชาธิปไตยระดับบนที่มีแต่การเลือกตั้ง หลังจากนั้นไม่แน่นอนหรือหวังไม่ได้ว่าจะอะไรจะดีขึ้น

เรื่องคุณภาพเด็กและเยาวชนจะดีขึ้นได้อย่างไร ถ้าพัฒนาเฉพาะเรื่องเด็กและเยาวชนเท่านั้น แต่พ่อแม่ยากจนเกิน ต้องออกจากบ้านไปทำมาหากินที่อื่นยังไม่พอกิน แต่ต้องบูรณาการกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ซึ่งมีเป้าหมายสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ เช่นเดียวกันปัญหาสังคมและสิ่งแวดล้อมก็จะแก้ไขไม่ได้ ถ้าประชาชนยากจนเกิน การสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่จึงเชื่อมโยงกับการพัฒนาคน สังคม และสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาอย่างบูรณาการทำให้เกิดความสมดุล ความสมดุลทำให้เกิดความเป็นปรกติสุขและความยั่งยืน

การพัฒนาโดยเอากรมหรือส่วนราชการเป็นตัวตั้ง เป็นการพัฒนาแบบแยกส่วนเพราะกรมตั้งขึ้นแยกเป็นเรื่องๆ เช่น กรมดิน กรมน้ำ กรมต้นไม้ กรมข้าว ..... กรมจึงพัฒนาอย่างบูรณาการไม่ได้ จึงไม่สามารถสร้างความเป็นปรกติสุขและความยั่งยืนได้ ความล้มเหลวของการพัฒนาเกิดขึ้นเพราะเหตุนี้

การพัฒนาต้องเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง พื้นที่คือชุมชนท้องถิ่น

กรมเป็นประโยชน์ต่อพื้นที่ได้มากถ้าทำงานโดยสนับสนุนเชิงวิชาการและนโยบาย

ประชาธิปไตยชุมชน เนื่องจากบูรณาการอยู่กับการพัฒนาอย่างบูรณาการ จึงเป็นประชาธิปไตยคุณภาพ คือทำให้เกิดความร่มเย็นเป็นสุข และเพราะเป็นประชาธิปไตยทางตรง ไม่อาศัยการเลือกตั้ง จึงไม่มีการซื้อสิทธิขายเสียง ไม่เป็นชนาธิปไตยหรือ money politics ซึ่งก่อความเสียหาย การทะเลาะเบาะแว้ง และความรุนแรง ประชาธิปไตยชุมชนจึงเป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์

คนในชุมชนเขาเป็นญาติพี่น้องและเพื่อนบ้าน เป็นพวกเดียวกัน การเมืองระดับชาติซึ่งแบ่งเป็น พรรคการเมืองที่ต่อสู้กัน หากนำการต่อสู้ลงไปสู่ชุมชนก็จะทำให้ชุมชนแบ่งแยกเป็นฝักเป็นฝ่ายเสียความ สามัคคี ขาดความสงบสุข แต่ถ้าชุมชนรวมตัวกันจัดการตนเองได้อย่างเข้มแข็ง ประชาธิปไตยชุมชนซึ่งเป็นประชาธิปไตยสมานฉันท์ก็จะเป็นปราการป้องกันความแตกแยกที่จะมาจากข้างบนได้ และถ้าชุมชนเข้มแข็งโดยทั่วตลอดฐานของความสมานฉันท์ก็จะแข็งแรงและส่งผลลดความแตกแยกข้างบนลงได้

ชุมชนจัดการตนเอง จึงมีความสำคัญยิ่งแม้เพราะเหตุนี้

ชุมชนที่เข้มแข็ง สามารถจัดการเรื่องต่างๆ เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เช่น เรื่องการท่องเที่ยวชุมชน พลังงานชุมชน สถาบันการเงินชุมชน เป็นต้น

ถ้าฝ่ายต่างๆ เข้าใจความสำคัญของชุมชน ว่าชุมชนเปรียบประดุจเซลล์ของสังคม ถ้าเซลล์มีความ ถูกต้องก็จะทำให้อวัยวะต่างๆ ของสังคมและสังคมทั้งหมดมีความถูกต้อง ก็อยู่ในฐานที่จะสนับสนุนความ เข้มแข็งของชุมชนได้ทั้งสิ้น เช่น กรม กอง ต่างๆ คณะวิชาในมหาวิทยาลัย บริษัทธุรกิจเอกชนซึ่งจะกล่าวถึง ต่อไป

๕.

ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตนเอง

ท้องถิ่นเป็นองค์กรของรัฐที่ใกล้ชิดชุมชนมากที่สุด องค์กรปกครองท้องถิ่น (อปท.) มี ๓ ประเภท คือ องค์กรบริหารส่วนตำบล (อบต.) เทศบาล และองค์กรบริหารส่วนจังหวัด (อบจ.) อปท. ทั้ง ๓ ประเภท มีรวมกันประมาณ ๗,๐๐๐ องค์กร

แต่ละตำบล โดยเฉลี่ยมีประมาณ ๑๐ หมู่บ้าน

แต่ละจังหวัด โดยเฉลี่ยมีประมาณ ๑๐๐ ตำบล ๑,๐๐๐ หมู่บ้าน

การจัดการตนเองของท้องถิ่น และของจังหวัด ประกอบด้วยหลักการ ๘ ประการ ดังต่อไปนี้

- (๑) จัดทำข้อมูลตำบล หรือข้อมูลจังหวัด
- (๒) จัดประชุมผู้เกี่ยวข้องทุกฝ่าย เพื่อสร้างวิสัยทัศน์และเป้าหมายร่วม
- (๓) ทำแผนพัฒนาอย่างบูรณาการ โดยเอาชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้ง
- (๔) ประสาน/และติดตามการพัฒนาตามแผน
- (๕) แสวงหาความสนับสนุนทั้งจากภายในและภายนอก
- (๖) ส่งเสริมการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ
- (๗) ทำการสื่อสารอย่างทั่วถึงทั้งภายในและภายนอกพื้นที่
- (๘) ขับเคลื่อนนโยบายเพื่อชุมชนท้องถิ่น เช่น การประชุมสมัชชาระดับตำบล สมัชชาระดับจังหวัด สมัชชาเฉพาะประเด็น สมัชชาระดับชาติ

ทั้ง ๘ เรื่อง มีผู้คนและองค์กรเกี่ยวข้องอย่างหลากหลาย จึงต้องการการจัดการประสานงานอย่างมาก ความสำเร็จอยู่ที่การจัดการประสานงานที่ดี จึงควรมีกลุ่มคนที่มีจิตและทักษะในการจัดการประสานงานทำหน้าที่อย่างต่อเนื่อง อาจมีศูนย์ประสานงานจังหวัดจัดการตนเอง เครื่องมือที่จะดำเนินไป คือ **การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ (Interactive learning through action)** ไม่ควรคิดว่าใครมีอำนาจเหนือใคร และจะไปสั่งการใคร นั่นเป็นการบริหารแบบโบราณในแนวคิด เป็นการใช้อำนาจ ซึ่งใช้ไม่ได้ผลในการพัฒนาที่ซับซ้อน การเอาความรู้เก่าๆที่มีอยู่มาใช้โดยไม่เรียนรู้ก็ไม่ได้ผล เพราะบริบทของงานมีความซับซ้อนและจำเพาะ จึงต้องเรียนรู้ในการปฏิบัตินั่นเอง จะเรียนรู้เดี่ยวๆ ก็ไม่ได้ เพราะมีหลายคนและหลายองค์กรเกี่ยวข้อง ทุกคนทุกองค์กรมีความสำคัญต่อความสำเร็จ และความล้มเหลวของงาน ฉะนั้นจึงต้องมีการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ

ในการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติต้องการคุณค่าชุดหนึ่ง คือ (๑) การเคารพศักดิ์ศรีและคุณค่าความเป็นมนุษย์ของทุกคน (๒) มีความเอื้ออาทรต่อกัน (๓) มีความเปิดเผยและจริงใจ (๔) ใช้สัมมาวาจา

เมื่อการเรียนรู้ร่วมกันดำเนินไปจะเกิดทุนที่มีค่าอย่างยิ่งนั่นคือ เกิดความเชื่อถือไว้วางใจกัน (Trust) อันทำให้เกิดความปิติ ปราโมทย์ ความอึดใจ ที่ได้ทำงานด้วยกัน และการงานเป็นผลสำเร็จโดยง่าย ความเชื่อถือไว้วางใจกันนี้เงินก็ร่อยก็พันล้านก็ซื้อไม่ได้ แต่เกิดจากการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ

ถ้าดูให้ดีๆ การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัตินี้ คือ การเปลี่ยนแปลงขั้นพื้นฐาน (Transformation) ที่ทำให้ทุกคนมาเสมอภาค มีภราดรภาพ เป็นประชาธิปไตยทางตรง เป็นการรวมพลังทางสังคมหรือพลังของความสามัคคี คือ การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำ พลังทางปัญญา คือ การเรียนรู้ พลังของการจัดการ เพื่อประโยชน์สุขของมหาชนหรือคนทั้งหมดไม่ใช่ของคนใดคนหนึ่ง

ฉะนั้น กระบวนการชุมชนจัดการตนเอง ท้องถิ่นจัดการตนเอง จังหวัดจัดการตนเอง จึงเป็นการเปิดพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางปัญญาอย่างกว้างขวาง เปลี่ยนจากระบบปิดที่คนไม่กี่คนทำหน้าที่บริหารประเทศ ซึ่งทำไม่ไหวแล้วไม่ได้ผลแล้ว มาเป็นระบบเปิดที่คนไทยทั่วประเทศเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการตนเอง เพื่อให้เรื่องที่เป็นไปไม่ได้เป็นไปได้ นั่นคือสร้างสังคมที่ถูกต้องเป็นธรรม

ประเทศไทยมีทุนประเภทต่างๆ มากมาย ทั้งทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ทุนทางสังคม ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางศาสนธรรม ทุนภาครัฐ ทุนภาคธุรกิจ เป็นต้น หากเข้าใจเรื่องการจัดการตนเองของชุมชนท้องถิ่น และเข้าใจว่าเครื่องมือของการพัฒนาคือการเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ ทุนประเภทต่างๆ ก็สามารถทำงานร่วมกันในพื้นที่ ประเทศไทยจะเข้มแข็งและกลายเป็นประเทศน่าอยู่ภายในเวลาไม่นานเลย

๖.

การถักทอกันทำงานในพื้นที่ โอกาสของประเทศไทย

ถ้ามองการบริหารประเทศในระดับบน ทุกอย่างจะดูยากลำบาก และติดขัดไปหมด จนเกิดความท้อถอยหรือสลดหดหู่ แต่ถ้ามองลงไปข้างล่าง การทำงานโดยเอาพื้นที่เป็นตัวตั้ง สามารถถักทอกันทำงานระหว่างบุคคล และองค์กรต่างๆ ซึ่งเมื่อถักทอกันแล้วทำให้สิ่งที่เป็นไปได้ให้เป็นไปได้

การถักทอกันมีทั้งทางแนวตั้งและแนวนิ่ง (รูปที่ ๓) ทางแนวนิ่งมีโครงสร้างของกระทรวงต่างๆ ทางแนวราบมีองค์กรต่างๆ เช่น

กระทรวง

มหาดไทย ศึกษา สาธารณสุข เกษตร พัฒนาสังคม

สสค.					
ชกส.					มหาวิทยาลัย
สช.	ชุมชน-ท้องถิ่น-จังหวัด				
สปสช.	จัดการตนเอง				ธุรกิจ
สสส.					
พอช.					

รูปที่ ๓ การถักทอกันทำงานในพื้นที่ที่เอาชุมชนท้องถิ่นเป็นตัวตั้งทั้งทางแนวนิ่งและแนวราบ

พอช. = สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ส่งเสริมความเข้มแข็งของชุมชน

สสส. = สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ส่งเสริมความเข้มแข็งของท้องถิ่น

สปสช. = สำนักงานกองทุนหลักประกันสุขภาพแห่งชาติ ส่งเสริมระบบสุขภาพ และกองทุนสุขภาพตำบล

สช. = สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ส่งเสริมจังหวัดจัดการตนเอง

ชกส. = ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร ส่งเสริมสถาบันการเงินของชุมชน

สสค. = สำนักงานส่งเสริมสังคมแห่งการเรียนรู้และพัฒนาคุณภาพเยาวชน ส่งเสริมการเรียนรู้ และคุณภาพเยาวชน

ชุมชน ท้องถิ่น จังหวัด ในการจัดการตนเอง สามารถดึงองค์กรต่างๆ ทั้งทางแนวนิ่งและแนวตั้งเข้ามาถักทอกันทำให้เกิดการพัฒนาอย่างบูรณาการ รูปที่ ๔ แสดงการพัฒนา ๘ ด้านเข้ามาเชื่อมโยงอย่างบูรณาการกันทั้ง ๘ เรื่อง

รูปที่ ๔ การถกทอกันทำงานในพื้นที่สู่การพัฒนาอย่างบูรณาการ ๘ เรื่อง

เป็นปัจจัยแก่กันและกัน จะพัฒนาแต่ละเรื่องแบบแยกส่วนนั้นยากลำบากหรือเป็นไปได้ เช่น

การมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่ เป็นปัจจัยของความสำเร็จของทุกเรื่อง เช่น ถ้าพ่อแม่ยากจนเกิน ข่อมมีผลกระทบต่อการพัฒนาเด็กและเยาวชน การพัฒนาสังคมสุขภาพและสิ่งแวดล้อมก็เป็นไปได้ เพราะฉะนั้นการสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่ ควรจะเป็นเป้าหมายของทุกชุมชนท้องถิ่นและจังหวัด เพราะเป็นปัจจัยของความร่มเย็นเป็นสุขที่สำคัญที่สุด

การเป็นสังคมที่คนไทยไม่ทอดทิ้งกัน ทุกตำบลควรสำรวจว่าใครอยู่ในข่ายถูกทอดทิ้งบ้าง เช่น ผู้สูงอายุ คนพิการ เด็กกำพร้า เด็กด้อยโอกาส แล้วจัดให้มีอาสาสมัครดูแล ในการนี้ต้องการการเงินสนับสนุนและการสนับสนุนทางวิชาการ

การเงินชุมชน - กองทุนสุขภาพชุมชน - สถาบันการเงินของชุมชน ระบบการเงินของชุมชนมีความสำคัญ **สปสข.** สนับสนุนงบประมาณ ๔๐ บาทต่อคนของประชากรเพื่อตั้งเป็นกองทุนสุขภาพตำบล ถ้าตำบลใดมีประชากร ๑๐,๐๐๐ คน งบประมาณจาก **สปสข.** ก็จะตก ๔๐๐,๐๐๐ บาท **อบต.** อาจสมทบอีก ๑๐๐,๐๐๐ บาท พัฒนาการจัดการให้ดี ในอนาคต **สสส.** อาจพิจารณาเพิ่มเติมอีกก็ได้เพื่อให้มีพลังในการทำ การเพิ่มขึ้น **รทส.** กำลังส่งเสริมให้เกิดสถาบันการเงินของชุมชนระดับตำบล ซึ่งเป็นเสมือนธนาคารของประชาชนที่ประชาชนบริหารจัดการเองเพื่อการออมและการกู้ยืมไปทำกิจกรรมต่างๆ มีตัวอย่างของสถาบันการเงินของชุมชนระดับตำบลที่ประสบความสำเร็จมีเงินถึงกว่า ๑๐๐ ล้านบาท สถาบันการเงินของชุมชน กลายเป็นเครื่องมือการจัดการเพื่อการออม เพื่อสวัสดิการ เพื่อการเรียนรู้ เพื่อการสร้างอาชีพ เป็นเครื่องมือเชิงสถาบันของประชาชน เราอยากเห็นทุกตำบลมีสถาบันการเงินของชุมชนที่ในอนาคตอาจเชื่อมโยงกัน เป็นเครือข่ายทั้งประเทศ เป็นประจักษ์นาการของประชาชนที่ใหญ่ที่สุด

ระบบสุขภาพชุมชน ด้วยการถักทอกันทำงานในพื้นที่ เราสามารถมีระบบสุขภาพชุมชนที่ดีที่สุด ทั้งทั่วถึง มีคุณภาพและประสิทธิภาพ เพื่อสร้างการมีสุขภาพดี ป้องกันโรค ดูแลรักษา ตั้งแต่ครรภ์มารดาจนถึงเชิงตะกอน คนไทยทุกคนสามารถมีหมอประจำครอบครัว รพ.สต. และโรงพยาบาลชุมชน สามารถสนับสนุนทางวิชาการแก่ชุมชนให้ทำเรื่อง การเป็นสังคมที่คนไทยไม่ทอดทิ้งกันดังกล่าวข้างต้น

สิ่งแวดล้อม ทุกพื้นที่ที่สามารถอนุรักษ์และเพิ่มพูนทรัพยากรธรรมชาติและจัดการใช้อย่างเป็นธรรม และยั่งยืน สามารถจัดการขยะ และสร้างพลังงานชุมชน ทั้งหมดนี้เชื่อมโยงกับเศรษฐกิจของชุมชนด้วย ขณะนี้หลายร้อยตำบลกำลังสำรวจสภาพและการใช้ที่ดิน และนำไปสู่การปฏิรูปที่ดิน โดยชุมชนที่เจ้าหน้าที่ของรัฐก็ให้ความร่วมมือด้วย การปฏิรูปที่ดินโดยชุมชนนี้ไม่ได้ปฏิรูปแต่ที่ดินแบบแยกส่วน แต่เชื่อมโยงกัน หรือบูรณาการกับการทำมาหากินและการพัฒนาสังคมของชุมชนด้วย เป็นการต่อยอดอีกครึ่งหนึ่งถึงความสำคัญของการพัฒนาอย่างบูรณาการ ซึ่งต้องทำโดยพื้นที่ หน่วยงานของรัฐทำไม่ได้เพราะแยกส่วนตามกรม แต่หน่วยงานของรัฐสนับสนุนพื้นที่ได้ นั่นคือถักทอกัน

วัฒนธรรม เป็นรากเหง้าของชุมชนท้องถิ่น เป็นพลังให้เกิดการรวมตัวกันเป็นกลุ่มก้อน ทุกตำบลควรมีการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ทำพิพิธภัณฑ์ตำบล ทำศูนย์ศิลปะตำบล การท่องเที่ยวชุมชนทำให้คนมาเรียนรู้ความหลากหลายของวัฒนธรรมชุมชนท้องถิ่น ทำให้ชุมชนท้องถิ่นภูมิใจในตัวเอง และเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน

จิตใจ ในวัฒนธรรมชุมชน คำหนึ่งถึงการอยู่ร่วมกันจึงมีความเกื้อกูลกัน ในขณะที่สังคมข้างบนขาดการอยู่ร่วมกัน มีแต่เรื่องอำนาจ กฎหมาย เงิน และมายาคติต่างๆ จริยธรรมคือการอยู่ร่วมกันอย่างสมดุล หรือสันติระหว่างคนกับคน และระหว่างคนกับสิ่งแวดล้อม ชุมชนจึงเป็นที่อยู่ของจริยธรรม ในขณะที่สังคมข้างบนเกือบไม่มีที่อยู่ของจริยธรรมเลย ถึงแม้มีการสอนวิชาจริยธรรม เพราะจริยธรรมไม่ใช่วิชาแต่จริยธรรม คือ ระบบการอยู่ร่วมกันอย่างถูกต้องระหว่างคนกับคนและคนกับสิ่งแวดล้อม ถ้าอยากให้นักเรียนนิสิต นักศึกษา เรียนรู้จริยธรรม จึงไม่ใช่เรียนวิชา แต่ต้องไปเรียนรู้ในชุมชน ชุมชนจึงเป็นที่เรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่

การศึกษาของชุมชน ชุมชนเป็นทรัพยากรเพื่อการเรียนรู้ที่ยิ่งใหญ่ เราจะต้องทำความเข้าใจตรงนี้ให้ได้ เพราะการศึกษาของเราที่ทำมา ๑๐๐ ปีกว่า ไม่เข้าใจที่ตรงนี้ จัดการศึกษาที่ทำให้คนไทยไม่รู้จักแผ่นดินไทยกัน ไปเสียทั้งหมด ทำให้อ่อนแอ

คุณภาพเด็กและเยาวชน ซึ่งสำคัญยิ่งทำไม่ได้เลยโดยการศึกษาแบบแยกส่วนเฉพาะในโรงเรียน แต่ต้องการการพัฒนาอย่างบูรณาการทั้งหมดในชุมชนดังกล่าวมา

การศึกษาควรจะสัมพันธ์กับ**การสร้างสัมมาชีพเต็มพื้นที่** เพราะเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดของความร่มเย็นเป็นสุข

การเรียนรู้ในชุมชน ชุมชนเป็นชีวิตจริงปฏิบัติจริง และที่อยู่ของจริยธรรม นักเรียน นิสิต นักศึกษา ทั้งหมดควรจะได้เรียนรู้ในชุมชน ซึ่งจะก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีคิด จิตสำนึก และเชื่อมโยงระบบการศึกษาเข้ามากับความเป็นจริงของแผ่นดินไทย

การเรียนรู้พิเศษ ใครที่สนใจการเรียนรู้อะไรเป็นพิเศษ ก็ควรจัดให้ได้เรียนรู้กับผู้รู้ในเรื่องนั้นๆ

การเรียนรู้ประชาธิปไตยชุมชน เนื่องจากกระบวนการชุมชนเป็นประชาธิปไตยชุมชน ซึ่งเป็นประชาธิปไตยทางตรง เป็นประชาธิปไตยที่มีผลต่อการพัฒนาอย่างบูรณาการในชุมชน จึงเป็นประชาธิปไตยอัตถประโยชน์ และประชาธิปไตยสมานฉันท์ ระบบการศึกษาที่นำผู้เรียนมาเรียนรู้ในชุมชน จึงเป็นการสร้างฐานประชาธิปไตยให้กว้างใหญ่ไพศาล

วิชาช่างและการรับเหมาก่อสร้างโดยชุมชน ชุมชนควรจะมีฝีมือช่างทุกชนิด ทั้งช่างไม้ ช่างปลูกบ้าน ช่างเฟอร์นิเจอร์ ช่างมอเตอร์ไซค์ ช่างรถยนต์ ช่างไฟฟ้า ช่างโทรศัพท์ ช่างคอมพิวเตอร์ ฯลฯ

ถ้าชุมชนมีฝีมือช่างทุกชนิดจะหายจน

เรามีคณะวิศวกรรมศาสตร์ สถาบันเทคโนโลยี สถาบันวิชาช่างต่างๆ มากมาย ลองตั้งเป้าหมายที่จะส่งเสริมให้ทุกชุมชนมีฝีมือช่างดูบ้าง ถ้าชุมชนหายจน ฐานทางเศรษฐกิจจะเข้มแข็ง รองรับเศรษฐกิจข้างบนให้มั่นคง

ต่อไปชุมชน ควรจะรับเหมาก่อสร้างถนน สร้างสะพาน และดูแลซ่อมแซมถนน สะพาน ที่ผ่านตำบลของตน รายได้ก็กระจายไปสู่พื้นที่ทั่วประเทศ นี่ก็คือการกระจายอำนาจทางเศรษฐกิจ

ความยุติธรรมชุมชน เดิมในระบบชุมชนมีระบบความยุติธรรมอยู่ในตัว ทั้งการดูแลป้องกันไม่ให้เกิดการทำผิด มีการไกล่เกลี่ยความขัดแย้ง มีผู้เฒ่าผู้แก่ ปราชญ์ชาวบ้าน หลวงพ่อที่วัด เข้ามาช่วยกันดูแล มีการจัดการแบ่งปันการใช้ทรัพยากรอย่างเป็นธรรม การใช้ทรัพยากรอย่างไม่เป็นธรรมเป็นต้นเหตุของความขัดแย้งที่สำคัญที่สุด ดังตัวอย่างในครั้งพุทธกาลที่พระญาติของพระพุทธองค์จะทำสงครามเพราะแย่งน้ำในแม่น้ำโรหิณีเพื่อการทำนา

เมื่อรัฐมารับเอากิจกรรมทั้งหลายไปทำแทนชุมชน รวมทั้งเรื่องความยุติธรรม ความลำบากก็เกิดขึ้น ความยุติธรรมที่เป็นทางการหรือโดยภาครัฐไม่สามารถอำนวยความยุติธรรมได้ทั่วถึงและถูกต้อง ระบบความยุติธรรมทางดั่ง คือ ตำรวจจับ – อัยการส่งฟ้อง – ศาลตัดสิน ไม่สามารถทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ และคนจนไม่มีทางเข้าถึงความยุติธรรม ทั้งเงิน จนวนเวลา จนโอกาส จะไปสู้คดีได้อย่างไร มีแต่สะสมความแค้นให้เพิ่มพูนขึ้น เพราะไม่ได้รับความยุติธรรม

ความยุติธรรมชุมชนนั้น นอกเหนือไปจากชุมชนจะช่วยกันดูแลกันเองในแบบเดิมแล้ว ยังนำระบบความยุติธรรมแนวตั้ง มาทำให้เป็นระบบความยุติธรรมแนวราบ คือ แทนที่จะมีแต่ ตำรวจจับ – อัยการส่งฟ้อง – ศาลตัดสิน

ตำรวจ อัยการ ตุลาการ ผู้นำชุมชน ครู พระ มาร่วมพูดคุยหาทางออกร่วมกัน การรวมตัวร่วมคิดร่วมทำด้วยความเสมอภาค จึงเรียกว่าความยุติธรรมทางราบหรือความยุติธรรมชุมชน ปรากฏว่าตำรวจในโครงสร้างทางตั้งเป็นคนน่าเกลียด แต่ตำรวจคนเดียวกันเมื่ออยู่ในโครงสร้างทางราบเป็นคนน่ารัก ทั้งนี้เพราะโครงสร้างทางตั้งเป็นโครงสร้างอำนาจ แต่โครงสร้างทางราบเป็นโครงสร้างของภราดรภาพ และการอยู่ร่วมกัน ความเป็นชุมชนจึงมีความสำคัญยิ่งนัก กระทรวงยุติธรรมได้ให้ความสำคัญกับความยุติธรรมชุมชนเป็นอันมาก และต้องการสนับสนุนให้ทุกตำบลมีศูนย์ยุติธรรมชุมชน

ตำบลปลอดภัย เมื่อตำบลมีสัมมาชีพเต็มพื้นที่เป็นสังคมที่มีการพัฒนาอย่างบูรณาการดังกล่าวข้างต้น จะภูมิใจในศักดิ์ศรีของตนเอง กล่าวที่จะประกาศว่าตำบลของตนเป็นตำบลปลอดภัย คือใครสัญจรผ่านไปมา หรือมาท่องเที่ยว หรือมาทะเลาะในตำบลของตน จะไม่ถูกจี๊ ไม่ถูกปล้น ไม่ถูกฆ่า ไม่ถูกข่มขืน มีช่างซ่อมรถให้ด้วย ไม่คิดราคาขูดรีด เพราะตำบลของเรามีเกียรติเชื่อถือได้

การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นอย่างบูรณาการจะสร้างตำบลปลอดภัยขึ้นเต็มประเทศ คนไทยสามารถมีเกียรติ มีศักดิ์ศรี มีความภูมิใจในตัวเอง และมีความภูมิใจในประเทศของเราได้ ถ้าเราถักทอกันทำงานในพื้นที่

๗.

๑ มหาวิทยาลัยต่อ ๑ จังหวัด

กรณีมหาวิทยาลัยมหิดลกับจังหวัดกาญจนบุรี

มหาวิทยาลัยมหิดลมีวิทยาเขตในท้องถิ่น ๓ แห่ง คือ กาญจนบุรี นครสวรรค์ และอำนาจเจริญ แต่ละแห่งมีรองอธิการบดีของตนเอง และเตรียมความพร้อมที่จะเป็นมหาวิทยาลัยของท้องถิ่นในอนาคต การสัมมนาวิธีที่ดีของสภามหาวิทยาลัยที่กาญจนบุรีคราวนี้เป็น การนำร่องเรื่องมหาวิทยาลัยกับการสนับสนุนการพัฒนาของพื้นที่

จุดสำคัญอยู่ที่กระบวนการคนใหม่ของพัฒนา

ไม่ใช่มหาวิทยาลัยเพียงแต่ไปตั้งอยู่ในท้องถิ่น แล้วก็คิดและทำแบบเดิมๆ คือ เปิดสอน “วิชา” ที่มหาวิทยาลัยมีความรู้ แต่เป็นการไปสนับสนุนให้ชุมชน ท้องถิ่น และจังหวัดกาญจนบุรีทั้งจังหวัด สามารถจัดการตนเองในการพัฒนาอย่างบูรณาการ และพัฒนานโยบาย ดังที่กล่าวมาข้างต้น

โดยเฉพาะต้องทำความเข้าใจกระบวนการชุมชนเป็นพื้นฐาน

และต้องไม่คิดเชิง “เอาความรู้ไปให้” โดยตนเองไม่ได้เรียนรู้ การพัฒนาชุมชนแบบเอาความรู้สำเร็จรูปตายตัวไปให้โดยตนเองไม่ได้เรียนรู้ ได้พิสูจน์มาแล้วทั่วโลกว่าล้มเหลวหมด เพราะฉะนั้นเครื่องมือในการทำงานคือ “การเรียนรู้ร่วมกันในการปฏิบัติ” (Interactive learning through action) ถ้าใช้เครื่องมือถูกต้องก็จะมีความสำเร็จและความก้าวหน้าเป็นลำดับ

มหาวิทยาลัยมหิดลอาจมีวิธีทำงานดังต่อไปนี้

- (๑) กรรมการสภามหาวิทยาลัยและผู้บริหารไปดูงานชุมชนและท้องถิ่นที่เข้มแข็งในจังหวัดอื่นๆ เพื่อให้เกิดศรัทธาปสาทะในศักยภาพของชุมชนท้องถิ่น
- (๒) สร้างภาคีในการทำงาน ทั้งในพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีและองค์กรที่กำลังสนับสนุนงานในพื้นที่ เช่น พอช. สสส. สปสช. สช. ธกส. ตามที่กล่าวถึงในรูปที่ ๓
- (๓) สสำรวจข้อมูลจังหวัดกาญจนบุรีทั้งจังหวัดในทุกมิติ ในเรื่องนี้ สช. มีผู้ที่มิประสบความสำเร็จในการทำข้อมูลจังหวัด
- (๔) ส่งอาจารย์และนักศึกษาไปร่วมกระบวนการทำแผนชุมชน และทำวิจัยว่าชุมชนท้องถิ่นต้องการความสนับสนุนในเรื่องเทคโนโลยีที่เหมาะสมอะไรบ้าง
- (๕) ทำการวิจัยสนับสนุนองค์กรปกครองท้องถิ่นให้เข้มแข็ง
- (๖) ส่งเสริมให้ชุมชนท้องถิ่นเรียนรู้จากกันให้ชุมชนท้องถิ่นเข้มแข็งขยายตัวเต็มพื้นที่จังหวัด
- (๗) สนับสนุนกระบวนการจังหวัดจัดการตนเอง

- (๘) สนับสนุนการผลิตบุคลากรที่จังหวัดต้องการ
- (๙) สนับสนุนการสังเคราะห์นโยบาย และการขับเคลื่อนนโยบาย
- (๑๐) สนับสนุนระบบข้อมูลข่าวสาร การสื่อสารทั้งภายในจังหวัดและกับภายนอก

เมื่อไปลงมือทำจริงๆ ก็จะมีวิธีทำงานที่ละเอียดและมีความจำเพาะมากกว่านี้ ถ้ามหาวิทยาลัยมหิดลสามารถสนับสนุนชุมชนท้องถิ่น จังหวัด ให้จัดการตนเองได้ ก็จะเกิดการพัฒนารูปแบบการพัฒนาที่ยั่งยืน การเรียนรู้ของมหาวิทยาลัยมหิดลกับพื้นที่จังหวัดกาญจนบุรีร่วมกัน จะเป็นตัวอย่างให้มหาวิทยาลัยอื่นๆ และพื้นที่อื่นๆ ขยายการพัฒนาอย่างยั่งยืนขึ้นเต็มพื้นที่ประเทศไทย ให้ประเทศทั้งหมดมีการพัฒนาอย่างยั่งยืน

การร่วมมือระหว่างมหาวิทยาลัยกับพื้นที่ในการพัฒนาอย่างยั่งยืนจะนำไปสู่การปฏิรูปการเรียนรู้ครั้งใหญ่ในประเทศไทยและในโลก เพราะการศึกษาแบบเดิมๆ ตีบตันมานานแล้วแต่ไม่รู้ว่าจะปฏิรูปอย่างไร
